

MICHAŁ WIDERA

 [HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-7849-8887](https://orcid.org/0000-0002-7849-8887)

WIDERAMICHAL@O2.PL

Uniwersytet Opolski

Działalność społeczna ks. Wacława Kokowskiego (1868–1934)

The social activity of
Fr. Wacław Kokowski (1868–1934)

Streszczenie: Ks. Wacław Kokowski pochodził z rodziny szlacheckiej. Ukończył gimnazjum w Kaliszu, a następnie wstąpił do seminarium duchownego we Włocławku. Po święceniach kapłańskich rozpoczął pracę duszpasterską w kilku parafiach, m.in. w Dzierżnikach, Ręcznie, Srocko i Rzęśni. Dodatkowo angażował się w działalność społeczną, m.in. w zakresie podnoszenia poziomu intelektualnego mieszkańców wsi i zwiększenia efektywności pracy na roli. Angażował się w rozwój straży pożarnych i zainicjował powstanie wielu instytucji o charakterze społecznym. Jego staraniem powstały trzy domy ludowe będące ośrodkami kulturalnymi i edukacyjnymi w małych miejscowościach. Jego zaangażowanie polityczne wpłynęło na uświadamianie wiernych w zakresie aktualnych zmian społecznych.

Słowa kluczowe: ks. Wacław Kokowski, Dzierżniki, Ręczno, Srocko, Rzęśnia, działalność społeczna

Summary: Fr. Wacław Kokowski came from a noble family. After graduating high school in Kalisz, entered the seminary in Włocławek. After ordination, he began pastoral work in a few parishes, include in Dzierżniki, Ręczno, Srocko and Rzęśnia. Additionally he was involved in social activities, including in terms of raising the intellectual level in rural communities and increasing the effectiveness of agricultural work. He was involved in the development of fire service and initiated the creation of many social institutions. Thanks to his efforts three community houses were built as cultural and educational centers in villages. His political involvement contributed to raising the believers awareness of current social changes.

Keywords: Fr. Wacław Kokowski, Dzierżniki, Ręczno, Srocko, Rzęśnia, social activity

Wprowadzenie

Ks. Wacław Kokowski aktywnie włączał się w działalność organizacji o charakterze społecznym. Takie zaangażowanie nie wynikało tylko i wyłącznie z jego zainteresowań oraz chęci podniesienia poziomu życia ludności, ale przede wszystkim pozwalało mu na integrowanie lokalnych wspólnot parafialnych wokół wspólnych spraw i kształtowanie relacji międzyludzkich w oparciu o przykazanie miłości bliźniego, co w konsekwencji przyczyniało się do rozwoju wiernych również pod względem religijnym. Początków takiej aktywności należy się doszukiwać już w okresie, gdy został wikariuszem w parafii św. Zygmunta w Częstochowie¹. Zdecydowanie większe możliwości działania w tym zakresie pojawiły się, gdy władza diecezjalna powierzyła mu kierowanie kolejnymi parafiami na stanowisku proboszcza, a podejmowana przez ks. Kokowskiego aktywność społeczna korelowała z pracą duszpasterską, za którą był odpowiedzialny w pierwszej kolejności².

Celem artykułu jest przedstawienie specyfiki działalności społecznej ks. W. Kokowskiego w powiązaniu jej ze środowiskami jego oddziaływania duszpasterskiego, a także ukazanie dynamiki tego rodzaju aktywności, która zwiększała się wraz ze wzrostem jego osobistego doświadczenia w tym zakresie i zmianą okoliczności zewnętrznych, na które wpływały ważne wydarzenia historyczne. Dotychczas życiu i działalności ks. W. Kokowskiego poświęcono kilka publikacji³. W pracy wykorzystano archiwalia znajdujące się w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie, Archiwum Państwowym w Łodzi (Oddział w Sieradzu), Archiwum Parafii w Kielczygłowie i Archiwum Parafii w Rzęśni, a także materiały prasowe relacjonujące aktywność społeczną. Analiza źródeł umożliwiła ukazanie omawianego zagadnienia w układzie problemowym.

1 Parafia św. Zygmunta w Częstochowie – najstarsza parafia w Częstochowie, powstała prawdopodobnie w drugiej połowie XIII w. *Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978*, red. J. Związek, Częstochowa 1978, s. 90–91.

2 Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (dalej: AACz), Akta personalne (dalej: AP), t. 82, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego: *Excellentissime Domine!* z 15 XI 1921 (dalej: Pismo z dn. 15 XI 1921).

3 W. Patykiewicz, *Ks. Wacław Kokowski (1862–1934)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1962, nr 7, s. 222; J. Związek, *Kokowski Wacław (1868–1934)*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, red. R. Bender, t. 2, Lublin 1994, s. 29–30; M. Widera, „Gdyby nie jego gorliwość...” *Ks. Wacław Kokowski herbu Korab (1868–1934) – działalność duszpasterska*, „Rocznik Wieluński” 2022, t. 22, s. 81–106; idem, *Inwentarz parafii Rzęśnia z 1918 r.*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” 2022, t. 9, s. 263–282.

FOT. 1 Ks. Wacław Kokowski (ze zbiorów Kacpra Glinki)

Rys biograficzny ks. Wacława Kokowskiego

Wacław Kokowski urodził się 16 I 1868 r. w Łobudzicach k. Piotrkowa w rodzinie szlacheckiej h. Korab jako ostatnie (wraz z bratem bliźniakiem) z pięciorga dzieci Ludwika i Tekli z domu Maleszewskiej h. Gryf. Początkowe nauki odbierał w domu rodzinnym, a następnie kształcił się w Męskim Gimnazjum Klasycznym w Kaliszu w warunkach silnej rusyfikacji połączonej z zakazem używania języka polskiego. W latach 1885–1890 odbył studia filozoficzno-teologiczne i formację do kapłaństwa w seminarium duchownym we Włocławku. Po święceniach kapłańskich w 1890 r. został wikariuszem w Lutomiersku⁴ (1890–1891), a następnie w parafii św. Zygmunta w Częstochowie (1891–1896). W tym okresie dobrze poznał warunki życia i pracy ludności robotniczej⁵.

W 1895 r. został zaproponowany przez władzę diecezjalną na urząd proboszcza w Stawiszynie⁶, ale ze względu na negatywną opinię urzędników państwowych nie otrzymał zatwierdzenia. W kolejnym roku po długich staraniach udało mu się uzyskać zatwierdzenie rządowe na stanowisku proboszcza w Dziętrzni-
kach⁷ (1896–1904). W tym czasie najpilniejszym zadaniem była budowa miejscowego kościoła. W 1904 r. pod naciskiem władz rosyjskich został usunięty z tej

4 Lutomiersk k. Łodzi. W 1892 r. parafia liczyła około 2 tys. wiernych. Por.: W. Kujawski, *Parafie diecezji włocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018, s. 812–816.

5 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae ks. kan. W. Kokowskiego z 21 XII 1920; Archiwum Parafii w Rzęśni (dalej: APRząś), k. 131, Kronika parafii Rzęśnia; *Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1891*, Wladislaviae 1891 (dalej: SzmWł 1891), s. 49; *Przeniesieni wikariusze parafii*, „Przegląd Katolicki” (dalej: PKat), 8 IX 1892, nr 36, s. 10; *Echa z Granicy*, „Kurier Warszawski” (dalej: KWar), 7 VI 1894, nr 155, s. 5; *Z Częstochowy*, „Gazeta Polska” (dalej: GPol), 14/2 XII 1894, nr 286, s. 2; SzmWł 1895, s. 52; A. Idzikowski, *Szkoła kaliska (Szkoła Wyższa Realna – Gimnazjum) 1850–1900*, Kalisz 1900, s. 66; J. Neuls-Korniszewska, *Dzieje najdawniejsze*, [w:] *Szkoła Kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka w Kaliszu*, red. E. Polanowski, Kalisz 1993, s. 10; J. Neuls-Korniszewska, *W Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] ibidem, s. 31–33; L. Foltarz, *Dzieje szkoły w okresie międzypowstaniowym 1830–1866*, [w:] ibidem, s. 92; E. Polanowski, *Męskie Gimnazjum Klasyczne*, [w:] ibidem, s. 97–100; S.J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski, *Wykazy polskich rodzin szlacheckich*, t. 4, Warszawa 1937, s. 7; E.H. Nejman, *Szlachta sieradzka XIX w. Herbarz*, Zduńska Wola 2017, s. 292.

6 Stawiszyn k. Kalisza. W 1892 r. parafia liczyła 2333 wiernych. W. Kujawski, *Parafie...*, s. 177–179.

7 Dziętrzni k. Wielunia – wieś i parafia z kościołem pw. św. Katarzyny. W latach 1850–1895 parafia była filią placówki w Pątnowie. Ibidem, s. 618–620.

placówki. Wówczas bp Stanisław Zdzitowiecki⁸ mianował go proboszczem w Ręczynie⁹ (1904–1909), a następnie – w Sroczku¹⁰ (1909–1918). W tych parafiach poza pracą duszpasterską prowadził działalność o charakterze patriotycznym i społecznym. W 1913 r. władza diecezjalna powierzyła mu godność kanonika honorowego kapituły kolegiackiej w Kaliszu, a w 1917 r. – stanowisko dziekana dekanatu tuszyńskiego¹¹.

Ostatnim miejscem jego posługi na stanowisku proboszcza była parafia w Rząśni¹². W trudnych warunkach materialnych po odzyskaniu przez Polskę niepodległości jego staraniem przeprowadzono gruntowny remont kościoła, kaplicy cmentarnej, plebanii, budynków gospodarczych i murowanego ogrodzenia. W okresie nieskrępowanej działalności religijnej zapoczątkował wiele inicjatyw o charakterze duszpasterskim i charytatywnym. Jego staraniem formalnie erygowano funkcjonujący w parafii oddział Trzeciego Zakonu św. Franciszka z Asyżu (1921)¹³ i powstały: 24 koła Żywego Różańca, Towarzystwo Misyjne (1923), stowarzyszenia młodzieżowe Ligi Katolickiej (1929), Arcybractwo Straży Honorowej Najświętszego Serca Jezusowego (1930),

8 Bp Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki (1854–1925) – biskup diecezji kujawsko-kaliskiej w latach 1902–1925. W. Kujawski, *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011, s. 105–113.

9 Ręczno k. Piotrkowa – miejscowość nadana klasztorowi Norbertanów w Witowie w XI w. W 1892 r. parafia liczyła 4289 wiernych. Por.: Idem, *Parafie...*, s. 719–721.

10 Sroczko k. Piotrkowa. Parafia została erygowana w 1412 r.; w 1892 r. liczyła 6865 wiernych. Por.: ibidem, s. 725–727.

11 AACz, AP, t. 82, k. 1–2, Curriculum vitae...; ibidem, b.p., Pismo z dn. 15 XII 1921; APRz, k. 131–132, Kronika...; *Zmiany w duchowieństwie*, „Gazeta Kaliska” (dalej: GKal), 24 VI 1896, nr 49, s. 1; *Zmiany po parafiach. W diecezji kujawsko-kaliskiej*, „Gazeta Świąteczna” (dalej: GŚw), 5 VII 1896, nr 27 (809), s. 5; *Zmiany w duchowieństwie*, „Słowo”, 7/19 VI 1896, nr 138, s. 2; SzmWł 1903, s. 47; *Zmiany w duchowieństwie*, GKal, 28 V 1904, nr 145, s. 2; *Zmiany w duchowieństwie*, „Słowo”, 7/20 V 1904, nr 116, s. 2; SzmWł 1908, s. 71; *Dzietrzniki*, „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” (dalej: KDKK) 1909, nr 12, s. 396; *Zmiany w duchowieństwie*, „Słowo”, 8 IX/31 VIII 1909, nr 209, s. 2; F. Kobielski, *Pamiętka z parafii Dzietrzniki z filiami w Pątnowie i w Grębieniu*, bmrw, s. 3; SzmWł 1910, s. 73; *Srock[o]*, KDKK 1913, nr 10, s. 316–318; *Srocko pod Piotrkowem*, KWar, 2 IX 1913, nr 242, s. 6; *Ze Srocka pod Piotrkowem*, GŚw, 15/28 IX 1913, nr 39 (1704), s. 2; *Straż ogniowa ochotnicza we wsi Srocku*, GŚw, 22 IX/5 X 1913, nr 40 (1705), s. 5; F. Okwieciński, *Z parafii Dzietrznik[i]*, GŚw, 17/30 XI 1913, nr 48 (1713), s. 6; SzmWł 1917, s. 100; ibidem, 1918, s. 107; J. Olczyk, *100-lecie Ochotniczej Straży Pożarnej w Dzietrznikach. Rys historyczny 1917–2017*, Pątnów 2017, s. 2–3; M. Widera, „Gdyby...”, s. 82–87.

12 Rząśnia k. Radomska. Parafia powstała prawdopodobnie w 1403 r. z inicjatywy arcybiskupów gnieźnieńskich. Zob.: W.P. Wlazlak, *Rząśnia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 17, Lublin 2012, kol. 726; W. Kujawski, *Diecezja...*, s. 54, 60; idem, *Parafie...*, s. 935–939.

13 W 1922 r. organizacja zrzeszała 47 osób, a do 1934 r. zaangażowało się w jej działalność ok. 500 wiernych.

Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary (1931) i dedykowane parafianom wyjeżdżającym do pracy sezonowej we Francji i w Niemczech Stowarzyszenie Wychodźców Polskich pod Opieką Królowej Korony Polskiej w diecezji częstochowskiej (1931). Przyczynił się do wydzielenia z parafii odrębnej placówki duszpasterskiej w Kiełczygłowie (1924). W 1926 r. ks. Kokowski został wicedziekanem, a 1932 r. – dziekanem dekanatu brzeźnickiego¹⁴.

W 1923 r. pojawiły się u niego problemy zdrowotne związane z artretyzmem. Od tego czasu każdego roku wyjeżdżał na kuracje zdrowotne do uzdrowiska w Truskawcu. Zmarł 23 III 1934 r. w Rzęśni. Wyrazem uznania wobec jego dokonań był żegnający go pięcioletni kondukt pogrzebowy, który zgromadził przedstawicieli duchowieństwa, właścicieli ziemskich, delegacje straży ogniowych, szkół i stowarzyszeń, a także wiernych z Rzęśni i sąsiednich miejscowości¹⁵.

14 AACz, AP, t. 82, b.p., Pismo z dn. 15 XII 1921; ibidem, AP, t. 102, k. 671, Kwestionariusz parafii Rzęśnia z 6 IX 1950 r.; Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sierdzu, Starostwo Powiatowe Wieluńskie, t. 171, k. 91, Straż Honorowa!; APRząś, k. 132, 138, 148, 158, 170–171, 181, 183, 185, 187, 194, 196–197, Kronika...; SzmWł 1920, s. 136; *Pamiętnik Ogólnopolskiego Kongresu Tercjarskiego odbytego w Krakowie z okazji 700-letniego jubileuszu założenia III Zakonu św. o. Franciszka. 1221–1921*, Częstochowa 1922, s. 270, 277; *Polskie Towarzystwo Misyjne*, KDKK 1922, nr 7–9, s. 276; *Wizyta Pasterka J.E. Biskupa Sufragana na wiosnę 1921 r.*, KDKK 1922, nr 10, s. 398; *Zakładanie Kół parafialnych Towarzystwa Misyjnego*, KDKK 1922, nr 10, s. 370; *W sprawie ożywienia Kół Tow[arzystwa] Mis[yjnego]*, KDKK 1925, nr 3–4, s. 134; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis 1928*, Częstochoviae 1928 (dalej: SzmCz 1928), s. 41; *Dekret erekcyjny Stowarzyszenia Wychodźców Polskich*, „Wiadomości Diecezjalne” (dalej: WD) 1931, nr 2, s. 37–38; *Statut Stowarzyszenia Wychodźców Polskich pod Opieką Królowej Korony Polskiej w Diecezji Częstochowskiej*, ibidem, s. 38–39; SzmCz 1933, s. 45; J. Dębiński, *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji wrocławskiej w latach 1918–1939*, Toruń 2010, s. 500–501; M. Widera, „Gdyby...”, s. 95–97; idem, *Inwentarz...*, s. 266–280.

15 AACz, AP, t. 82, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Biskupiej we Włocławku z 7 V 1923 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Najdostojniejszego Pasterza z 11 I 1924 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. we Włocławku z 18 VIII 1924 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. we Włocławku z 23 V 1925 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. w Częstochowie z 22 IV 1927 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. w Częstochowie z 27 VIII 1928 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. w Częstochowie z 27 V 1929 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. w Częstochowie z 24 IX 1929 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp. w Częstochowie z 6 VI 1933 r.; APRząś, k. 179, 198–199, Kronika...; *Jubileusz 40-lecia kapłaństwa ks. kan. Wacława Kokowskiego w Rzęśni*, „Niedziela”, 22 VI 1930, nr 25, s. 316; J. Pęciak, *Wspomnienia pośmiertne*, GŚw, 3 VI 1934, nr 22(2783), s. 11; *Śp. ks. Wacław Korab-Kokowski*, KWar, 29 III 1934, nr 87, s. 10; SzmCz 1935, s. 114; *Z karty żałobnej diecezji częstochowskiej*, [w:] *Kalendarz Jasnogórski na Rok Pański 1935*, Częstochowa 1935, kol. 241; W. Patykiewicz, op. cit., s. 222; J. Związek, op. cit., s. 29–30.

Troska o powstanie domów ludowych

FOT. 2 Dom ludowy w Ręczni. Źródło: „Zorza” 1909, nr 2, s. 3

Ks. W. Kokowski był przekonany, że rozwijanie działalności społecznej wymagało zapewnienia odpowiedniego lokalu umożliwiającego funkcjonowanie instytucji i odbywanie spotkań. W związku z tym podejmował starania zmierzające do budowy domów ludowych. Postulował, żeby „pokryć całą Polskę siecią domów ludowych”¹⁶. Te ambitne przedsięwzięcia udało mu się zrealizować w Ręcznie, Sroczku i Rzęśni. Przed jego przybyciem do Ręczna w tej miejscowości nie było żadnego lokalu, w którym mogłyby się odbywać spotkania osób zrzeszonych w organizacjach społecznych. W związku z tym proboszcz wyszedł z inicjatywą wzniesienia odpowiedniego budynku i podjął starania w kierunku zrealizowania wysuniętego postulatu. Ich zwieńczeniem było pobłogosławienie domu ludowego w Ręcznie w dniu 29 XI 1908 r. Wówczas ks. W. Kokowski w wygłoszonym przemówieniu zaznaczył, że stanowi on własność wszystkich parafian. Mieściła się w nim sala o długości 20 łokci i szerokości 16 łokci, w której odbywały się pogadanki kółka rolniczego, odczyty, amatorskie przedstawienia teatralne i zabawy dla mieszkańców. W lewej części budynku zlokalizowano pomieszczenie dla potrzeb spółki handlowej, a w prawej – czytelnię i bibliotekę kółka rolniczego. Inauguracja działalności stała się okazją do przeprowadzenia dyskusji o potrzebie organizowania kółek rolniczych i wygłoszenia odczytu o chwastach

¹⁶ W. Kokowski, *Jak powstał dom ludowy w Rzęśni*, [w:] *Dom ludowy, cz. 1: Doświadczenia i wskazówki organizacyjne*, red. W. Sosiński, Warszawa 1927, s. 62.

i szkodnikach na polach i łąkach. Na zakończenie uroczystości młodzież przedstawiła scenkę rodzajową¹⁷.

Podobne działania ks. W. Kokowski zainicjował w Srocku, gdzie pierwszym miejscem integracji parafian stała się założona przez niego herbaciarnia, w której spędzano czas po niedzielnych mszach św. Z kolei w Rzęśni potrzebował kilku lat do zebrania ofiar wystarczających do rozpoczęcia budowy domu ludowego mającego służyć lokalnej społeczności jako miejsce spotkań, popularyzacji wiedzy i wspólnego spędzania czasu. Jego plany zostały podjęte dopiero wówczas, gdy zaproponował, że w domu ludowym znajdzie się miejsce do urządzenia remizy strażackiej. Dzieło to udało się sfinalizować dzięki dobrowolnym ofiarom od parafian, gospodarzy i właścicieli okolicznych majątków, z którymi utrzymywał osobiste znajomości¹⁸. Ponadto staraniem proboszcza w 1924 r. uzyskano dofinansowania z sejmiku powiatowego, Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej oraz od zarządu Wzajemnych Ubezpieczeń od Ognia. Ponadto proboszcz kwestował wśród krewnych i znajomych. W ten sposób udało się zebrać 400 zł. W styczniu 1925 r. zaczęto gromadzenie materiałów budowlanych, w tym drewno w części ofiarowane przez kilku parafian¹⁹. W lutym inżynierowie z Komisji Domów Ludowych w Warszawie przygotowali projekt budynku, a proboszcz uzyskał w kurii diecezjalnej pozwolenie na budowę. Dwie cegielnie przekazały 500 sztuk cegły. W zwózkę materiałów budowlanych zaangażowano wozy miejscowej straży ogniowej. Budowa trwała od 22 V 1925 r. Prace ciesielskie wykonał Jan Rezler. Dach pokryto papą, a 2 wieżyczki – blachą i gontami. W domu ludowym znajdowała się duża sala z widownią, a także pomieszczenia dla potrzeb czytelnicy, biblioteki, kasy Stefczyka, sklepu spółdzielczego, stowarzyszenia spółdzielczego, kół młodzieżowych, magazynu narzędzi strażackich i toalety. W celu zdobycia brakujących funduszy do spłacenia długu ks. W. Kokowski odwiedzał wiernych w domach i prosił o drobne ofiary bądź niewielkie ilości zboża. W ten sposób udało mu się zebrać łącznie 1346 zł. W grudniu

17 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; ibidem, b.p., Pismo z dn. 15 XII 1921; *Z Ręczna*, GŚw, 3/16 IX 1906, nr 37(1337), s. 1–2; *Z Ręczna*, GPól, 5 IX 1906, nr 241, s. 3; *Dom Ludowy w Ręcznie*, „Zorza”, 7 I 1909, nr 2, s. 19; *Srocko pod Piotrkowem*, KWar, 2 IX 1913, nr 242, s. 6; *Spod Piotrkowa*, „Biesiada Literacka” (dalej: BL), 27 IX 1913, nr 39, s. 255; *Ze Srocka pod Piotrkowem*, GŚw, 15/28 IX 1913, nr 39(1704), s. 2; *Straż ogniowa ochotnicza we wsi Srocku*, ibidem, 22 IX/5 X 1913, nr 40(1705), s. 5; *Poświęcenie domu ludowego w Rzęśni*, „Niedziela”, 9 I 1927, nr 2, s. 11; J. Pęciak, op. cit., s. 11.

18 Wyjątkowe relacje ks. Wacław Kokowski utrzymywał z właścicielami majątku w Wieruszowie. Wyrazem tego było pobłogosławienie 16 IX 1908 r. związku małżeńskiego właściciela ziemskiego Juliusza Pomian-Srzednickiego, syna mecenasa Zdźsława Pomian-Srzednickiego i Pauliny z Tomaszewiczów. Por.: *Osobiste*, „Nowa Gazeta” 17 IX 1908, nr 428, s. 8.

19 Byli to: Wiśniewski, Antoni Pędziwiatr, Karśnicki z Siemkowiec i Pleszczyński z Woli Wydrzyny.

FOT. 3 Dom ludowy w Rzęśni. Źródło: Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej

uzyskał kredyt, dzięki czemu zakupił deski do wykonania obić ścian, drzwi, okien, podłóg i podbitkę, a ich transport zapewnili miejscowi gospodarze. Część cegieł do wykonania wewnętrznych ścian pochodziła z rozbiórki filarów parkanu okalającego ogród parafialny. Wiosną proboszczowi udało się uzyskać kolejne dofinansowania z sejmiku powiatowego (500 zł), Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (300 zł) i dyrekcji Wzajemnych Ubezpieczeń od Ognia (400 zł). Ponadto na kontynuowanie prac przeznaczono dochód z wiejskiej zabawy zorganizowanej przez strażaków, a proboszcz nadal prowadził kwesty. Dzięki tym środkom w lipcu wznowiono prace. Łącznie koszt nowo wzniesionego budynku wyniósł 13 802 zł. Część środków spłacano z dochodów uzyskiwanych przy okazji działalności domu ludowego w kolejnych miesiącach. W 1927 r. zadłużenie wynosiło ponad 4 tys. zł, jednak ks. Kokowski przy pomocy parafian spłacił wszystkie należności. Wnętrze budynku zostało udekorowane płótnami, które na prośbę proboszcza ofiarowały i pozyszywały miejscowe gospodynie²⁰.

Wspólnym wysiłkiem udało się ukończyć ambitny projekt. Ks. W. Kokowski podsumowywał wszystkie starania w słowach: „Energia i dobra wola, i zapał do sprawy,

²⁰ AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; W. Kokowski, *Jak powstał...*, s. 62–64.

wszystkie przeszkody przezwyciężyć mogą²¹. 21 XI 1926 r. odbyło oficjalne otwarcie. Uroczystość rozpoczęła się od przemówienia proboszcza, a następnie dziekan – ks. Teofil Jankowski dokonał pobłogosławienia domu ludowego przy udziale m.in. starosty powiatu radomszczańskiego – Stanisława Harmaty, komisarza policji państwowej i prezesa kieleckiego związku pożarniczego. Następnie ks. Kokowski symbolicznie oddał dom ludowy na własność ówczesnego i przyszłych pokoleń oraz wznosił okrzyk na cześć Rzeczypospolitej i jej prezydenta, a orkiestra i chór parafialny wykonały hymn narodowy i *Rotę*. Okolicznościowe przemówienia wygłosili dziekan i starosta, po czym chór odśpiewał pieśni, a dwóch młodzieńców zaprezentowało dialog: *Zacofany i postępowy*. Zwieńczeniem uroczystego otwarcia była sztuka ludowa: *Janek spod Ojcowa* zaprezentowana przez członków amatorskiego zespołu teatralnego. Dom ludowy zgodnie z założeniami spełniał funkcje kulturalno-edukacyjne i społeczne. Organizowano w nim przedstawienia, m.in. jasełka, akademie np. z okazji święta św. Stanisława Kostki czy dnia papieskiego, deklamacje, a także odczyty i referaty o różnorodnej tematyce, w tym kursy rolnicze prowadzone przez zewnętrznych instruktorów. Ks. W. Kokowski przy pomocy tzw. latarni projekcyjnej wyświetlał zebrany mieszkańcom utrwalone na przeźroczach obrazy z Rzymu. Z kolei członkowie stowarzyszeń społecznych organizowali w domu ludowym zabawy karnawałowe²².

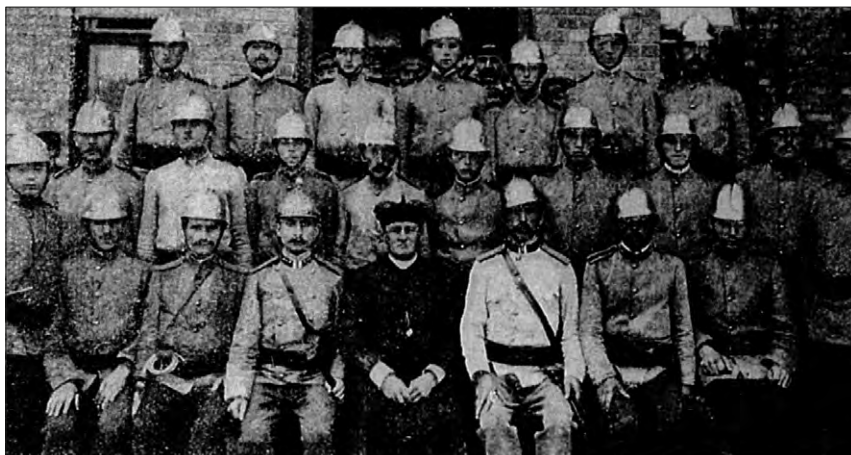
Działalność w straży ogniowej

W środowiskach wiejskich jednymi z ważniejszych instytucji społecznych były straże ogniowe, które odpowiadały za udzielanie pomocy w przypadku pożarów i innych klęsk żywiołowych. Często powstawały przy nich orkiestry dęte, które włączały się w obchody świąt kościelnych. Ks. W. Kokowski jeszcze jako wikariusz w Częstochowie pełnił funkcję kapelana miejscowej jednostki gaśniczej. Jego zaangażowanie w rozwój tej organizacji było kontynuowane w Sroczku, gdzie udało mu się założyć nie tylko straż ogniową, ale również orkiestrę dętą. Podczas pobytu w tej parafii uczestniczył w pierwszym ogólnokrajowym zjeździe przedstawicieli ochotniczych oddziałów przeciwpożarowych ziem Królestwa Polskiego, który odbył się w dniach 8–10 IX 1916 r. w Warszawie²³. W trzecim dniu obrad dotychczasowe Towarzystwo

21 Ibidem, s. 64.

22 APRzqś, k. 142, 181–186, Kronika...; *Dom ludowy w Rzęśni*, KWar, 28 XI 1926, nr 327, s. 14; *Dom ludowy w Rzęśni*, ibidem, 5 VI 1927, nr 153, s. 14; J.S., *W Rzęśni*, GŚw, 2 I 1927, nr 1(2396), s. 3–4.

23 W zjeździe uczestniczyły 953 osoby reprezentujące 302 straże ochotnicze i fabryczne. Jego organizatorami byli znani działacze ruchu pożarniczego w Królestwie Polskim: Bolesław Chomicz – prezes Zarządu Ubezpieczeń Wzajemnych Budowli od Ognia w Królestwie

FOT. 4 Straż ogniowa w Srocko. Źródło: „Gazeta Świąteczna” 1913, nr 40(1705), s. 5

św. Floriana przekształcono w Związek Floriański i wybrano jego zarząd, a do komisji rewizyjnej powołano m.in. ks. W. Kokowskiego²⁴.

Oddział straży ogniowej w Rzaśni formalnie zatwierdzono jeszcze przed 1918 r., jednak nowy proboszcz przyczynił się do jego ostatecznego zorganizowania. Spotkanie w tej sprawie odbyło się 8 XI 1918 r. Wówczas do jednostki zapisało się 60 osób, w tym 28 członków czynnych. W wyniku wyborów do zarządu miejscowego oddziału proboszcz został mianowany prezesem. Poza ratowaniem dobytku i dbaniem o bezpieczeństwo mieszkańców strażacy starali się integrować lokalną społeczność poprzez organizowanie w domu ludowym przedstawień i zabaw karnawałowych. W 1922 r. jego staraniem wznowiono działalność dętej orkiestry strażackiej i zakupiono brakujące instrumenty. Dzięki temu w kolejnych latach również uroczystości kościelne i pielgrzymki parafialne na Jasną Górę odbywały się przy jej udziale²⁵.

Polskim, główny organizator zjazdu, oraz Henryk Baryłski, Tadeusz Brzozowski, Stanisław Futasewicz, Walerian Koreywo, Wacław Lilpop, Zygmunt Ponikowski, inż. Tadeusz Rychter, ks. Marcin Szkopowski, inż. Józef Tuliszkowski i inż. Aleksy Ludwik Zagrodzki. Podczas inauguracji wydarzenia w warszawskiej katedrze św. Jana abp Aleksander Kakowski dokonał poświęcenia sztandaru straży warszawskiej. Obrady toczyły się w sali Towarzystwa Łyżwiarskiego i miały doniosłe znaczenie dla polskiego pożarnictwa.

24 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; APRząs, k. 163, Kronika...; *Srocko pod Piotrkowem*, KWar, 2 IX 1913, nr 242, s. 6; *Ze Srocka pod Piotrkowem*, GŚw, 15/28 IX 1913, nr 39 (1704), s. 2; *Spod Piotrkowa*, BL, 27 IX 1913, nr 39, s. 255; *Straż ogniowa ochotnicza we wsi Srocku*, GŚw, 22 IX/5 X 1913, nr 40 (1705), s. 5; J. Dębiński, op. cit., s. 658; *Początki ochotniczego ruchu strażackiego na ziemiach polskich*, red. W. Tabasz, M. Zalewski, [w:] *Analizy strategiczne Florian 2050*, t. 1, red. W. Tabasz, M. Zalewski, Warszawa 2019, s. 196–197.

25 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; APRząs, k. 86, 138, 163, Kronika...; J. Dębiński, op. cit., s. 656.

Działania na rzecz rozwoju rolnictwa

Specyfika pracy ks. W. Kokowskiego w parafiach wiejskich powodowała, że głównym źródłem zarobkowania wiernych, powierzonych jego duszpasterskiej opiece, była praca na roli. Wpłynęło to na podejmowanie inicjatyw mających na celu troskę o poprawę warunków pracy i podniesienie poziomu życia ludności rolniczej.

Kółka rolnicze

Twórcami kółek rolniczych na przełomie XIX i XX w. często byli proboszczowie, gdyż w wiejskich parafiach brakowało ludzi posiadających odpowiednie wykształcenie do inicjowania i rozwijania tego typu instytucji. Kółka rolnicze zajmowały się m.in. prowadzeniem szkoleń z zakresu przysposobienia rolniczego i popularyzowaniem wiedzy na temat gospodarowania ziemią²⁶. Również ks. W. Kokowski w 1906 r. zatroszczył się o powstanie tej instytucji w Ręcznie²⁷. Wkrótce w ramach działalności kółka rolniczego organizowano pogadanki i odczyty dotyczące efektywnego uprawiania ziemi. W miejscowym domu ludowym założono bibliotekę z książkami o tej tematyce, a podczas cyklicznych spotkań dyskutowano o znaczeniu instytucji rolniczych w środowiskach wiejskich oraz poszerzano wiedzę m.in. z zakresu zwalczania chwastów i szkodników na polach i łąkach²⁸.

Udało mu się również wznowić działalność kółek rolniczych w Sroczku i Rzęśni, gdzie początkowo rolnicy okazywali zniechęcenie wobec tego typu działalności spowodowane postawą poprzedniego proboszcza – ks. Antoniego Korzybskiego. 20 VII 1919 r. udało się jednak zorganizować pierwsze spotkanie mające na celu reaktywację działalności tej instytucji. Uczestniczyło w nim około 150 osób prowadzących własne gospodarstwa rolne. Zebranie zostało otwarte przez proboszcza, który w przemówieniu podkreślał potrzebę powołania kółka rolniczego w parafii. W wyniku zachęty zapisało się do niego 47 gospodarzy. Ponadto wybrano zarząd miejscowego oddziału, którego prezesem został ks. W. Kokowski²⁹. 14 września kolejne spotkanie

26 J. Bartyś, *Kółka rolnicze*, [w:] *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 r.*, t. 1, red. A. Mączak, Warszawa 1981, s. 364–366.

27 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; APRz, k. 131–132, Kronika...; *Pamiętnik Ogólnopolskiego Kongresu Tercjarskiego...*, s. 270; *Jubileusz 40-lecia kapłaństwa...*, s. 316; *Z karty żalobnej diecezji częstochowskiej...*; W. Patykiewicz, op. cit., s. 222; J. Związek, op. cit., s. 29–30; J. Dębiński, op. cit., s. 656.

28 *Dom Ludowy w Ręcznie...*, s. 19.

29 Ponadto w zarządzie znaleźli się: skarbnik Kazimierz Kołodziejczyk, sekretarz Zygmunt Gajdziński oraz członkowie zarządu i zastępcy: Mateusz Kolanek, Michał Ciesielski i Franciszek Chlebicki.

poprowadził proboszcz w zastępstwie instruktora, który miał przybyć z Radomska. Mówił wówczas o potrzebie używania do siewu ziarna odpowiedniej jakości, zaproponował zakupienie wspólnej wialni do zboża, a także poruszył krajowe kwestie polityczne. W tym dniu do organizacji zapisało się kilku nowych członków, a niektórzy z zebranych wpłacili składki członkowskie. Podczas kolejnych zebrań podjęto decyzję o wymianie żyta do siewu oraz założeniu w Rzęśni sklepu spółdzielczego i mleczarni. W późniejszym czasie członkowie kółka rolniczego uczestniczyli w zjeździe zorganizowanym w Radomsku. W 1927 r. w nowo powstałym domu ludowym zorganizowano dzień rolniczy z udziałem instruktora³⁰.

Stowarzyszenia spożywców

Ks. W. Kokowski zainteresował się rozszerzającą się w omawianym okresie ideą spółdzielczości. W dniach 25–29 V 1914 r. w Warszawie Towarzystwo Rozwoju Przemysłu, Rzemiosł i Handlu zorganizowało pięciodniowe wykłady na temat rozwoju handlu we wsiach. Uczestniczyło w nich kilkudziesięciu słuchaczy z różnych stron kraju i warstw społecznych. W pierwszym dniu wśród prelegentów znaleźli się Jan Dmochowski, który zaprezentował rys historyczny produkcji, wymiany dóbr oraz znaczenie pieniądza, a także Eustachy Milewski, który mówił o geografii ekonomicznej ziem polskich (tereny rolnicze, górnicze). W drugim dniu J. Dmochowski poruszył zagadnienie rodzajów i organizacji kredytów. Henryk Radziszewski poświęcił jeden wykład zagadnieniu ceł i taryf, a drugi – ruchowi spółdzielczemu i samopomocy handlowej. Trzeciego dnia Władysław Suchodolski podjął zagadnienie handlu zbożem i mąką. Henryk Wysokiński mówił o handlu inwentarzem, Hieronim Smoliński – o handlu nabiałem, a Zygmunt Chrzanowski – o handlu maszynami i narzędziami rolniczymi. W czwartym dniu Feliks Pawłowski mówił o handlu spożywczym w kooperatywach, a Zygmunt Porowski – o handlu tkaninami i galanteryjnym. Przepisy prawne w zakresie handlu były przedmiotem referatu Aleksandra Jackowskiego, a Witolda Byszewskiego – formy korespondencji handlowej i rachunkowości. W piątym dniu na temat gromadzenia oszczędności przez inne narody przemawiał poseł z Łodzi do Dumy Państwowej – dr Antoni Rząd. Z kolei poseł do tejże Dumy Władysław Grabski poruszył zagadnienie postępu miast i wsi. Ks. W. Kokowski, który uczestniczył w pięciodniowych wykładach, prowadził rozmowy w kularach z innymi słuchaczami. Na ich podstawie wyciągnął kilka wniosków, m.in. dostrzegł potrzebę częstszych kursów o podjętej tematyce w różnych częściach kraju, zwrócenia uwagi prelegentów na udzielanie praktycznych wskazówek, polecania przez nich fachowych podręczników w celu rozszerzenia poruszonych kwestii i wprowadzenia

³⁰ APRząś, k. 138, 142, Kronika...; *Dom ludowy w Rzęśni*, KWar, 5 VI 1927, nr 153, s. 14.

piętnastominutowych dyskusji po każdym wykładzie. Jednocześnie utożsamiał się z przytoczonymi postulatami i był mocno zaangażowany w rozwijanie działalności społecznej. Po zakończeniu sesji wykładowej w imieniu ogółu słuchaczy złożył podziękowania organizatorom ważnego i ciekawego, jego zdaniem, spotkania³¹.

Swoją działalność społeczną w zakresie spółdzielczości rozumiał jako odpowiedź na wezwanie władzy kościelnej: „Idąc za wezwaniem papieża Leona XIII: «wyjdźcie z zakrystii» zawsze należałem do Stowarzyszenia Spożywców”³². Jego staraniem założono oddziały tej organizacji w Ręcznie, Srocku i Rząśni. W ostatniej parafii stowarzyszenie otrzymało nazwę: „Zgoda”. Wszystkie założone przez niego oddziały miały na celu zjednoczenie ludności zajmującej się w przeważającej części pracą na roli wokół wspólnych interesów i podniesienie poziomu życia poprzez popieranie lokalnej produkcji. W tym zakresie ważne miejsce zajmowały sklepy spółdzielcze, które wspierały miejscowych producentów żywności. Ks. W. Kokowski zainicjował ich powstanie w Ręcznie i Rząśni, jak również wznowił działalność w Srocku, gdzie z jego inicjatywy wybudowano budynek z pomieszczeniem dla sklepu spółdzielczego. 29 XI 1908 r. w Ręcznie doszło do otwarcia miejscowej spółki handlowej, na rzecz której przeznaczono jedno z pomieszczeń domu ludowego. W 1933 r. w związku z nieprawidłowościami finansowymi, których dopuścił się, pełniąc urząd dziekana, wikariusz generalny diecezji częstochowskiej – ks. Antoni Zimniak zobligował go do przekazania wszystkich dotychczasowych obowiązków w Stowarzyszeniu Spożywców osobom świeckim i do poświęcenia się wyłącznie pracy duszpasterskiej³³.

Kasy spółdzielcze

W drugiej połowie XIX w. na ziemiach polskich powstała spółdzielczość bankowa, której celem było wspieranie tanimi kredytami osób o niskich dochodach, a jednocześnie instytucji, które służyły rozwojowi rolnictwa, rzemiosła i drobnego przetwórstwa. Była ona wzorowana na ruchu spółdzielczym funkcjonującym w Austrii i Niemczech. Najczęściej takie usługi oferowały małe, działające lokalnie podmioty, które zrzeszały dobrowolnych członków i obsługiwały miejscowych rolników. Inicjatorami

31 W. Kokowski, *Wrażenia z pięciodniowych wykładów „o rozwoju handlu po wsiach i po osadach”*, „Ognisko Rodzinne”, II VI 1914, nr 24, s. 555–556.

32 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...

33 Ibidem, AP, t. 82, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp w Częstochowie z 20 IX 1933 r.; ibidem, b.p., Pismo ks. Antoniego Zimniaka z 27 IX 1933 r.; APRząś, k. 131–132, Kronika...; *Srocko pod Piotrkowem*, KWar, 2 IX 1913, nr 242, s. 6; *Ze Srocka pod Piotrkowem*, GŚw, 15/28 IX 1913, nr 39 (1704), s. 2; *Straż ogniowa ochotnicza we wsi Srocku*, GŚw, 22 IX/5 X 1913, nr 40 (1705), s. 5; *Pamiętnik Ogólnopolskiego Kongresu Tercjarskiego...*, s. 270; *Jubileusz 40-lecia kapłaństwa...*, s. 316; *Z karty żałobnej diecezji częstochowskiej...*; W. Patykiewicz, op. cit., s. 222; J. Związek, op. cit., s. 29–30; J. Dębiński, op. cit., s. 656.

tego typu działalności najczęściej byli nauczyciele, duchowni lub właściciele ziemscy. Podstawowym motywem ruchu spółdzielczego było uniezależnienie drobnych wytwórców i rolników od lichwiarskich kredytów poprzez zrzeszanie się przyszłych pożyczkobiorców we własnych spółdzielniach kredytowych. Powstające w ten sposób stowarzyszenia nie miały na celu osiągnięcia zysków, dzięki czemu pożyczki były nisko oprocentowane. W taki sposób idea spółdzielczości stała się formą samoobrony gospodarczej i samopomocy wśród polskiej ludności uciskanej przez rządy zaborców. Jednocześnie przyczyniała się ona do rozwoju polskiej kultury oraz walki o tożsamość narodową i niepodległość. Po 1918 r. na dużą skalę rozwijały się spółdzielnie kredytowe dwóch typów: banki ludowe i kasy Stefczyka, czyli małe kasy rolnicze. Celem ich działalności było podnoszenie poziomu dobrobytu ich członków i współdziałanie w rozwoju kulturalnym³⁴.

Ks. W. Kokowski zainicjował powstanie kas pożyczkowo-oszczędnościowych w Sroczku i Rzęśni. W tej ostatniej parafii miejscowa kasa Stefczyka dodatkowo rozwijała działalność kulturalno-oświatową. W 1924 r. nabył na własność akcje Banku Polskiego³⁵. W 1933 r. jego duże zaangażowanie w rozwijanie działalności instytucji finansowych wzbudziło zaniepokojenie władzy diecezjalnej, która nie była dostatecznie poinformowana o takim rodzaju aktywności duchownego. Sprawę tę podjęto, ponieważ dopuścił się on zaniedbań przy przekazywaniu dotacji rządowych kapłanom dekanatu brzeźnickiego. Środki te zostały pożyczone znajdującemu się w trudnym położeniu finansowym sędziemu Trybunału Administracyjnego Sądu Najwyższego w Warszawie, który był jego znajomym. Dziekan W. Kokowski przy składaniu wyjaśnień zapewniał o przyszłym uregulowaniu zobowiązań wobec kapłanów, a w sprawie przynależności do organizacji o charakterze finansowym twierdził, że postępował zgodnie z zachętami prekursora Akcji Katolickiej – papieża Piusa X i bpa S. Zdzitowieckiego oraz pełnił funkcję „kapelana” w instytucjach społecznych, m.in. w kasie Stefczyka. Jednocześnie informował, że przygotowywał następców do kontynuowania jego pracy i planował wycofanie się z tej działalności.

34 J. Szambelańczyk, *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych*, Poznań 2006, s. 11; A. Rosa, *Banki spółdzielcze jako instytucje finansujące działalność rolniczą w Polsce*, [w:] *Bankowość spółdzielcza*, red. A. Szelałowska, Warszawa 2011, s. 189; eadem, *Działalność banków spółdzielczych*, [w:] *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, t. 2, red. M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin, Warszawa 2019, s. 1080–1082, 1084.

35 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; ibidem, Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp w Częstochowie z dn. 20 IX 1933 r.; APRząś, k. 131–132, Kronika...; *Dom Ludowy w Ręcznie...*, s. 19; *Pamiętnik Ogólnopolskiego Kongresu Tercjarskiego...*, s. 270; *Spełnili swój obowiązek*, „Gazeta Radomska”, 30 III 1924, nr 14, s. 5; *Jubileusz 40-lecia kapłaństwa...*, s. 316; *Z karty żałobnej diecezji częstochowskiej...*; W. Patykiewicz, op. cit., s. 222; J. Związek, op. cit., s. 29–30.

W konsekwencji ks. A. Zimniak nakazał mu przekazanie obowiązków w kasie spółdzielczej, podobnie jak w Stowarzyszeniu Spożycwców, osobom świeckim i podjęcie zadań wyłącznie duszpasterskich³⁶.

Podnoszenie poziomu intelektualnego i kulturalnego

Ks. W. Kokowski był przekonany, że rozwój terenów wiejskich mógł postępować dzięki propagowaniu czytelnictwa i edukacji. Twierdził, że ta dziedzina była w omawianym okresie „niwą leżącą długo odłogiem”³⁷. We wszystkich samodzielnych placówkach duszpasterskich zachęcał parafian do czytania gazet i książek. Jeden z mieszkańców Dietrzni pisał o tym w następujący sposób: „Proszę uprzejmie redakcję «Gazety Świątecznej» o wydrukowanie tego listu na podziękowanie czcigodnemu ks. kan. Kokowskiemu, boć on nas zachęcił i do czytania «Gazety Świątecznej», którą z początku za swoje pieniądze nam sprowadzał. Za jego to sprawą do dzisiejszego dnia ją czytamy i mamy z niej duży pożytek”³⁸. W Ręcznie, poza założeniem biblioteki parafialnej, starał się propagować czytelnictwo także poprzez organizowanie pogadanek i przygotowywanie scenek rodzajowych przedstawianych przez młodzież. W jednej z nich własnego autorstwa pt.: *Zacofany i postępowy* ukazał zwolennika karczm i pijaństwa w rozmowie z sympatykiem domu ludowego oraz czytania gazet i książek. Biblioteki parafialne powstały jego staraniem również w Srocku i Rząśni, gdzie po niedzielnej mszy św. duża liczba wiernych spędzała czas w czytelnicy. Była to dla nich okazja do zapoznania się z wiadomościami o najnowszych wydarzeniach w kraju i na świecie. W każdą niedzielę kilkanaście osób wypożyczało książki³⁹.

Po utworzeniu diecezji częstochowskiej w 1925 r. jednym z ważniejszych zadań, przed którymi stanął bp Teodor Kubina⁴⁰, było erygowanie Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Rozpoczęło ono działalność 1 X 1926 r. Z troski o właściwe przygotowanie intelektualne kapłanów seminarium zostało powiązane z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, który posiadał bogaty księgozbiór. Mimo to w nowym budynku seminarium częstochowskiego wydzielono

36 AACz, AP, t. 82, b.p., Pismo wikariusza generalnego ks. Antoniego Zimniaka do Przewielebnego Ks. Kanonika W. Kokowskiego, Dziekana w Rząśni z 18 IX 1933 r.; ibidem, bp., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp w Częstochowie z 20 IX 1933 r.; ibidem, bp., Pismo ks. Antoniego Zimniaka 27 IX 1933 r.

37 *Dom ludowy w Rząśni*, KWar, 5 VI 1927, nr 153, s. 14.

38 F. Okwieciński, *Z parafii Dietrzni*[i], GŚw, 17/30 XI 1913, nr 48 (1713), s. 7.

39 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; *Dom Ludowy w Ręcznie*..., s. 19; *Dom ludowy w Rząśni*, KWar, 5 VI 1927, nr 153, s. 14.

40 Bp Teodor Kubina (1880–1951) – pierwszy biskup diecezji częstochowskiej w latach 1926–1951. Por.: M. Trąba, *Teodor Filip Kubina (1880–1951)*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 3, red. R. Łatka, Warszawa 2022, s. 194–206.

odpowiednie zaplecze dla potrzeb biblioteki. Jej pierwszym darczyńcą był proboszcz z Rzęśni, który w 1927 r. przekazał dla niej 42 książki o tematyce teologicznej⁴¹. Ponadto o jego wielkim zaangażowaniu w rozwój czytelnictwa świadczy kilka prac, które wyszły spod jego pióra. Były one pomocą w pracy duszpasterskiej, jak np. wydany przez niego katechizm⁴², bądź stanowiły relację z działalności parafialnej⁴³ i społecznej⁴⁴.

Jednym z najstarszych towarzystw oświatowych była Polska Macierz Szkolna, która powstała z inicjatywy warszawskiej inteligencji w 1905 r. Jej celem było propagowanie edukacji w duchu narodowym i chrześcijańskim. W latach 1907–1916, gdy zawieszono działalność organizacyjną, funkcjonowała pod szyldem legalnie istniejących instytucji. Towarzystwo to prowadziło przedszkola, szkoły, czytelnie i biblioteki oraz organizowało kolonie letnie dla dzieci z terenów wiejskich. Polska Macierz Szkolna zajmowała się likwidowaniem analfabetyzmu i upowszechniała wiedzę poprzez odczyty i wykłady⁴⁵. Ks. W. Kokowski zaangażował się w działalność tej organizacji i już w 1906 r. powołał jej oddział w Ręcznie. Zapisano się do niego 81 osób, a proboszcz pełnił funkcję przewodniczącego miejscowego koła. Członkowie wpłacali składki, które rocznie opiewały na sumę 202 rubli. Dzięki tym środkom uczono mieszkańców czytania i pisania. Spotkania odbywały się w parafialnym domu ludowym, w którym mieściła się również biblioteka⁴⁶. Jego staraniem Polska Macierz Szkolna powstała także w Rzęśni. Miejscowy oddział poza działalnością oświatową organizował m.in. projekcje filmów: *Cud nad Wisłą*, *Dożynki w Spale* i *W restauracji*⁴⁷.

41 J. Kowalski, *Charakterystyczne rysy Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*, [w:] *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięćciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 217; A. Olczyk, *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie*, „Veritati et Caritati” 2015, t. 4, s. 348; idem, *Biblioteka – intelektualne „serce” Wyższego Seminarium Duchownego oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2016, nr 2, s. 74.

42 W. Kokowski, *Pamiętka dla moich parafian. Katechizm*, Wieluń 1905 (wydanie drugie: Wieluń 1908, dodruk: Wieluń 1910); idem, *Parę słów wyjaśnienia w sprawie krytyki Katechizmu*, KDKK 1909, nr 12, s. 409–410.

43 Idem, *Misje parafialne*, KDKK 1923, nr 4–5, s. 190–192; idem, *Śp. ks. Kacper Korycki*, KDKK 1924, nr 8–9, s. 381–383; idem, *Erekcja parafii w Kielczygłowie*, KDKK 1924, nr 12, s. 555–560.

44 Idem, *Wrażenia...*, s. 555–556; idem, *Jak powstał...*, s. 62–64.

45 H. Markiewicz, *Upowszechnienie i popularyzacja wiedzy w działalności oświatowej Polskiej Macierzy Szkolnej (1916–1939)*, „Seminare” 1994, t. 10, s. 223–228; eadem, *Rzecz o Polskiej Macierzy Szkolnej*, Warszawa 2016, s. 4.

46 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; *Polska Macierz Szkolna*, „Dziennik Częstochowski”, 12 X 1906, nr 220, s. 2; *Z Ręczna*, GŚW, 3/16 IX 1906, nr 37(1337), s. 1–2; *Z Ręczna*, GPol, 5 IX 1906, nr 241, s. 3.

47 APRząś, k. 196–197, Kronika....

Działalność w dozorach szkolnych

W 1917 r. departament oświaty Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego wydał *Przepisy tymczasowe o szkołach elementarnych w Królestwie Polskim*, zgodnie z którymi powstały: inspekcje okręgów szkolnych, rady szkolne okręgowe, dozory szkolne i opieki szkolne⁴⁸. Ich zadaniem było czuwanie nad szkolnictwem początkowym w okręgach lub powiatach (w przypadku rady okręgowej), gminach (w przypadku dozoru) i w danych miejscowościach (w przypadku opieki). W instytucjach tych mieli zasiadać przedstawiciele społeczeństwa, którzy swoimi wskazówkami i znajomością lokalnych problemów oświatowych wspierali poszczególnych inspektorów okręgowych⁴⁹. Na czele dozorów szkolnych, które funkcjonowały w poszczególnych gminach, często stali: duchowni, nauczyciele lub właściciele ziemscy. Gwarantowało to działalność ukierunkowaną na dobro szkolnictwa. Z urzędu zasiadali w nich: księża, nauczyciele i miejscowi kierownicy szkół. Ich skład musiał być wcześniej zatwierdzony przez Radę Szkolną Powiatową, a dziekani wysuwali kandydatury duchownych i informowali o spisach gmin oraz znajdujących się na ich terenach parafiach (w celu przygotowania nominacji do szkolnych dozorów gminnych). Dozory szkolne posiadały własny budżet, który był przeznaczony na utrzymanie placówek oświatowych i działalność związaną z rozwojem szkolnictwa⁵⁰. 15 I 1919 r. podczas zebrania Dozoru Szkolnego w Rzaśni dokonano wyboru przewodniczącego tego organu, którym został miejscowy proboszcz, który tę samą funkcję pełnił również w Dozorze Szkolnym w Kielczygłowie⁵¹.

48 Dziennik Urzędowy Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego 1917, nr 1, s. 7–17.

49 Kolejne szczegółowe uregulowania prawne dotyczące społecznych organów nadzorujących szkolnictwo powszechne obowiązywały po wejściu w życie ustaw: *O tymczasowym ustroju władz szkolnych* (z 4 VI 1920 r.), *O stosunku służbowym nauczycieli* (z 1 VII 1926 r.) i *O zespoleniu samorządu szkolnego z samorządem terytorialnym* (z 23 II 1939 r.). Por.: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1920, nr 50, poz. 304; ibidem, 1926, nr 92, poz. 530; ibidem, 1939, nr 16, poz. 93; S. Jankowski, *Rady, dozory i opieki szkolne*, Warszawa 1918, s. 3; J. Kureczko, *O wizytacji szkół elementarnych przez dozory szkolne*, Lublin 1918, s. 3–12; K.W. Mucha, *Organizacja i struktura oraz zakres kompetencji społecznych organów nadzorujących szkolnictwo powszechne na terenie województwa łódzkiego w okresie międzywojennym*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, nr 2, s. 123–125, 135–141.

50 *O nominowaniu kapłanów do szkolnych dozorów gminnych*, KDKK 1918, nr 2, s. 57; Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1920, nr 50, poz. 304; *O zmiany w dozorach kościelnych*, KDKK 1922, nr 5–6, s. 244; J. Mizgalski, *Samorząd oświatowy okresu II Rzeczypospolitej w świetle podstawowych aktów prawnych*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Pedagogika” 1994, t. 5, s. 89–90.

51 AACz, AP, t. 82, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp we Włocławku z dn. 22 XI 1924 r.; Archiwum Parafii w Kielczygłowie, k. 5, Kronika nowo powstałej parafii Kielczygłów od 13 X 1924 r.; J. Dębiński, op. cit., s. 656.

Praca na stanowisku prezesa tej instytucji wiązała się z rozwiązywaniem wielu kwestii spornych. Wkrótce wójt i niektórzy mieszkańcy Rząśnia wnieśli do inspektora szkolnego skargę na jednego z nauczycieli, który „nie uczy dzieci, bo jest zajęty pracą społeczną”. Nauczyciel przyznawał, że ze względu na prace polowe czasami skracał lekcje, jednak uczniowie w czasie egzaminów prezentowali odpowiedni poziom wiedzy. Konflikt z mieszkańcami powodował jednak kolejne skargi i trudności ks. W. Kokowskiego w rozwiązaniu piętrzącego się zatargu, w wyniku którego nauczyciele przebywali na urloпах. W kwietniu 1922 r. oskarżony nauczyciel zachorował na gruźlicę. Niedyspozycję wykorzystali rodzice, którzy wydzierżawili jego pole jednemu z miejscowych gospodarzy. Nauczyciel został wówczas bez środków do życia, a inspektorat szkolny nie podjął w tej sprawie żadnej decyzji. W tym samym roku ks. W. Kokowski prowadził sprawę nauczycielki z Zielęcina – Władysławy Mierzejewskiej, która zgodnie z jego raportem miała prowadzić niemoralny tryb życia, co wpłynęło na usunięcie jej z zajmowanej posady. Dozór szkolny został jednak zaskarżony do Sądu Pokoju w Pajęcznie, który skazał jego prezesa, ks. W. Kokowskiego, na miesiąc aresztu. Po wniesionej apelacji dalsze postępowanie w Piotrkowie uchyliło jednak wyrok skazujący proboszcza⁵².

Staraniem ks. W. Kokowskiego udało się utworzyć na terenie parafii dwie nowe szkoły, co wpłynęło na lepszy dostęp dzieci i młodzieży do edukacji. Wiązały się z tym jednak kolejne wyzwania, które sprowadzały się do konieczności zatrudnienia nowych nauczycieli oraz budowy i utrzymania dodatkowych budynków. W tym zakresie pojawiły się duże trudności w placówce w Zielęcinie, gdzie mieszkańcy uchylali się od obowiązku pokrycia dachu szkoły słomą. Z kolei pracująca tam nauczycielka wносиła kolejne skargi na przeciekający dach⁵³.

Niewątpliwie ks. W. Kokowski, będąc prezesem dozorów szkolnych, angażował się w rozwój oświaty na terenie swojej parafii, jednak niektórzy mieszkańcy twierdzili, że te instytucje nie były przez niego właściwie kierowane. Na poparcie tych opinii podawano przypadki nauczycieli, którzy przebywali na urloпах, choć nie udało się ustalić, czy te nieobecności były związane z konfliktami, czy z ich problemami zdrowotnymi. Inne zarzuty dotyczyły postawy proboszcza, który miał poruszać sprawy szkolne podczas wizyt kolędowych i dopuszczać się przy tej okazji „złorzeczenia” wobec niektórych parafian. Być może było to związane z chęcią motywowania mieszkańców do zaangażowania w sprawy szkolne. Z pewnością tego typu problemy wpłynęły na wniosek proboszcza, który w 1924 r., po utworzeniu

52 APRząś, k. 140, 161–162, Kronika...

53 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; ibidem, b.p., Od ogółu parafian Rząśnia ziemi Piotrkowskiej Diecezji Kujawsko-Kaliskiej Zażalenie z 6 VII 1924 r.; APRząś, k. 140, 161–163, Kronika...

parafii w Kielczygłowie, prosił o zwolnienie go z obowiązków prezesa dozoru szkolnego w tej miejscowości, a na swojego następcę zaproponował tamtejszego proboszcza – ks. Antoniego Wróbla⁵⁴.

W 1926 r. przypadł jubileusz 150-lecia niepodległości Stanów Zjednoczonych Ameryki. Z tej okazji zorganizowano ogólnokrajową akcję składania życzeń narodowi amerykańskiemu przez naród polski. Pod opracowanym tekstem podpisało się aż 5,5 mln Polaków. Wśród nich znaleźli się przedstawiciele władz państwowych, świata nauki oraz instytucji kulturalnych i społecznych, a największą grupę stanowiły osoby zaangażowane w szkolnictwo. Zbieranie podpisów pod życzeniami trwało aż osiem miesięcy i było prowadzone przez Polsko-Amerykańską Izbę Handlową. Staraniem ks. W. Kokowskiego w tę inicjatywę włączyły się szkoły z terenu parafii w Rzaśni, m.in. z Będkowa⁵⁵.

Amatorskie koła teatralne

Wraz z budową domów ludowych ks. W. Kokowski troszczył się o organizowanie amatorskich kół teatralnych, które mogły występować w salach widowiskowych przewidzianych m.in. do tego celu. Koła tworzyli młodzi mieszkańcy, którzy podczas spotkań i prób rozwijali swoje zainteresowania i zdolności aktorskie. W *Ręcznie młodzież* wystawiała scenki napisane przez proboszcza⁵⁶. W Rzaśni okazją do prezentowania zdolności członków koła teatralnego były święta narodowe i religijne, a zwłaszcza Boże Narodzenie, Wielkanoc, święto młodzieży obchodzone we wspomnienie św. Stanisława Kostki i dzień papieski. Jeszcze przed powstaniem miejscowego domu ludowego amatorskie przedstawienia organizowano w stodole proboszczowskiej. Pierwsze z nich odbyło się 2 V 1920 r. Przed rozpoczęciem spektaklu ks. W. Kokowski wygłosił do zebranych przemówienie na temat znaczenia teatru ludowego. Chór kościelny zaśpiewał *Rotę* i piosenkę *Przylecieli sokołowie*, a następnie wystawiono sztukę pt. *Na wymowie*. W wydarzeniu uczestniczyła nieliczna publiczność – na rzecz straży ogniowej zebrano wówczas niewielką sumę. Co roku zespół teatralny przygotowywał

54 AACz, AP, t. 82, b.p., Od ogółu parafian Rzaśnia...; ibidem, b.p., Pismo ks. kan. W. Kokowskiego do Kurii Bp we Włocławku z 22 XI 1924 r.; J. Pęciak, op. cit., s. 11.

55 Ł. Marek, *Autograf przodka w holdzie dla narodu amerykańskiego*. Dostępny w Internecie: <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/99951,Autograf-przodka-w-holdzie-dla-narodu-amerykanskiego.html> [dostęp: 23 października 2023].

56 AACz, AP, t. 82, k. 1, Curriculum vitae...; *Dom Ludowy w Ręcznie...*, s. 19; *Srocko pod Piotrkowem*, KWar, 2 IX 1913, nr 242, s. 6; *Ze Srocka pod Piotrkowem*, GŚw, 15/28 IX 1913, nr 39(1704), s. 2; *Spod Piotrkowa*, BL, 27 IX 1913, nr 39, s. 255; *Straż ogniowa ochotnicza we wsi Srocku*, GŚw, 22 IX/5 X 1913, nr 40(1705), s. 5.

nowy repertuar. Przykładowo w 1929 r. było to przedstawienie pt. *Pocziwy młynarz*, a w 1931 r. sztuka: *Na wymiarze*. Często widownia brała udział także w zabawach tańecznych, które odbywały się po zakończeniu części oficjalnej⁵⁷.

Zaangażowanie polityczne

Ks. W. Kokowski ze względu na aktywność duszpasterską i społeczną od pierwszych lat kapłaństwa nie cieszył się przychylnością urzędników państwowych. Czynniki polityczne wpłynęły na zablokowanie jego nominacji na urząd proboszcza w Stawiszynie, a następnie pod naciskiem władz rosyjskich został odwołany z parafii w Dzierżniakach. Wówczas w wyniku decyzji bpa S. Zdzitowieckiego przeniósł się na kolejne placówki duszpasterskie w okolicach Piotrkowa. W tym okresie nastąpiły zmiany w Cesarstwie Rosyjskim, które poniosło klęskę w wojnie z Japonią toczącej się w latach 1904–1905. W wyniku tych wydarzeń doszło do masowych protestów dających impuls do wybuchu rewolucji. Wówczas rząd carski został zmuszony do ustępstw politycznych, społecznych i religijnych. 17/30 IV 1905 r. wydano ukaz o tolerancji religijnej, który duchowieństwo Królestwa Polskiego przyjęło z wielkim entuzjazmem. Mimo braku zgody władz centralnych wielu kapłanów wprowadziło w kancelariach parafialnych język polski, a jednym z nich był ks. W. Kokowski. Wkrótce w gminie w Ręcznie podjęto uchwałę, która prawdopodobnie również dotyczyła wprowadzenia języka polskiego. W 1906 r. gubernator piotrkowski Anton von Essen nałożył obciążenia finansowe na osoby, które były w to zaangażowane. Wśród ukaranych znaleźli się pracownicy urzędu, właściciele okolicznych majątków i miejscowy proboszcz⁵⁸.

W świetle tych wydarzeń okazją do manifestowania narodowych aspiracji stały się pielgrzymki. 22 IX 1907 r. do Wilna dotarła częstochowska grupa pątnicza, której przewodniczył ks. W. Kokowski. Poza uczestnictwem w nabożeństwach i zwiedzaniem zabytków wierni złożyli kwiaty pod pomnikiem Adama Mickiewicza, a następnie byli zachęceni przez duchownych odwołujących się do jego poezji, aby jednoczyli się wokół wartości wypływających z wiary katolickiej. Pielgrzymka odbywała się przy ograniczeniach wprowadzonych przez miejscową policję, która zabraniała orkiestrze

57 APRzaś, k. 150, 172, 184, 191, 196–197, Kronika...; *Dom ludowy w Rząśni*, KWar, 5 VI 1927, nr 153, s. 14.

58 *Kary administracyjne w gub. piotrkowskiej*, „Ziemia Lubelska”, 28 III 1906, nr 60, s. 3; *Pielgrzymka częstochowska w Wilnie*, GKal, 6 X 1907, nr 234, s. 1; J. Der., *Pożegnanie pielgrzymów częstochowskich*, „Dziennik Wileński”, 12/25 IX 1907, nr 207, s. 2; *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, narodowych, zakonnych i prywatnych*, oprac. P. Kubicki, cz. 3, t. 1, Sandomierz 1939, s. 367; J. Łupiński, *Ukaz tolerancyjny cara Mikołaja II z 17/30 IV 1905 r.*, „Saeculum Christianum” 2001, nr 1, s. 189–190; T. Olejnik, *Wieluńskie w latach rewolucji 1905–1907*, RW 2005, t. 5, s. 195–204.

wykonywania utworów podczas głównej procesji i nakazywała zdjęcie strojów narodowych. W konsekwencji niektóre osoby musiały zakupić nowe ubrania. Mimo to mieszkańcy Wilna okazywali pątnikom życzliwość przejawiającą się przygotowaniem bram triumfalnych, sypaniem kwiatów na trasie procesji, rzucaniem pielgrzymom żywności i dewocjonałów, a przede wszystkim tłumną obecnością podczas wydarzenia. W październiku 1907 r. podczas prawyborów do III Rosyjskiej Dumy Państwowej z powiatu piotrkowskiego został wybrany m.in. ks. W. Kokowski. Zgodnie z ordynacją uczestniczył on później w wyborach, w wyniku których spośród wszystkich prawyborców wyłaniano posłów⁵⁹.

Na dużą skalę w bieżące sprawy polityczne zaangażował się po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. Po mszach św. w niedzielę 17 listopada i 22 grudnia na placu przed szkołą w Rzęśni przekazywał swoim parafianom bieżące wiadomości o odradzającym się państwie polskim. Podobnie jak wielu innych duchownych nie krył swoich sympatii względem Związku Ludowo-Narodowego. 2 I 1919 r. przed kościołem został zorganizowany wiec przedwyborczy tej partii politycznej. Jednocześnie w mieszkaniu sołtysa odbyło się spotkanie zwolenników Polskiego Stronnictwa Ludowego, których proboszcz nazwał socjalistami i przeciwnikami religii. 19 I 1919 r. po mszy św. ks. W. Kokowski zwołał wiernych i wyjaśnił im sposób przeprowadzenia wyborów do Sejmu. Następnie podczas wyborów 26 I 1919 r. został powołany na stanowisko przewodniczącego komisji wyborczej w Rzęśni. Udział w głosowaniu wzięło około 60% mieszkańców, a zdecydowana większość opowiedziała się po stronie narodowców. Bieżące wydarzenia polityczne związane z wojną polsko-bolszewicką z lat 1919–1921 stały się dla proboszcza okazją do zachęcania wiernych do składania ofiar m.in. na pomoc jeńcom wojennym i Polski Czerwony Krzyż. Przy okazji kolejnych wyborów parlamentarnych 29 X 1922 r. ks. Kokowski zorganizował w kościele spotkanie przedwyborcze, podczas którego wyjaśniał zebranym poglądy poszczególnych partii politycznych i zachęcał do głosowania na Związek Ludowo-Narodowy. Podczas wyborów 5 grudnia ponownie pełnił funkcję przewodniczącego komisji wyborczej. Wówczas zdecydowana większość głosów została oddana na Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”⁶⁰.

W 1928 r. w Rzęśni odbyły się dwudniowe obchody 10. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości. 10 listopada po nabożeństwie odprawionym przez proboszcza wierni, w tym młodzież szkolna, udali się do znajdującego się na miejscowym

59 *Pielgrzymka częstochowska w Wilnie*, „Goniec Częstochowski”, 28 IX 1907, nr 264, s. 2; *Wybory. Prawyborcy. W Królestwie Polskim*, „Słowo”, 15 X 1907, nr 279, s. 3; P. Szlanta, *Wybory do Dumy Państwowej i Rady Państwa w Królestwie Polskim i na Ziemiach Zabranych w latach 1906–1912 w świetle korespondencji konsulów austro-węgierskich w Warszawie*, „Przegląd Sejmowy” 2023, nr 1(174), s. 73–89.

60 APRząś, k. 138–139, 148, 160, Kronika...

cmentarzu grobu oficera z okresu wojen napoleońskich – Wojciecha Wysockiego. Następnie ks. W. Kokowski wygłosił przemówienie, złożono kwiaty i odśpiewano pieśni patriotyczne. Z kolei 11 listopada proboszcz odprawił mszę św. w intencji Ojczyzny, po której w domu ludowym odbyła się okolicznościowa akademія. Wówczas wygłosił kolejne przemówienie dotyczące przebiegu wydarzeń związanych z walkami o niepodległość i narodowymi osiągnięciami w pierwszych latach wolnej Polski⁶¹.

W odpowiedzi na planowane zmiany prawne w latach 1929–1931 zainicjował spotkania z mieszkańcami parafii, podczas których wystosowano pisemne protesty przeciwko próbom wprowadzenia małżeństw cywilnych, rozwodów, zeświecczenia szkół i zniesienia konkordatu zawartego pomiędzy Rzeczpospolitą a Stolicą Apostolską w 1925 r. Proboszcz uświadamiał wiernych, że proponowane rozwiązania godziły w chrześcijański model rodziny i wspólnotę Kościoła⁶².

Podsumowanie

Podejmowana przez ks. W. Kokowskiego działalność społeczna była prowadzona przez niego równolegle z obowiązkami duszpasterskimi i troską o poprawę stanu materialnego zabudowań kościelnych. Przemiany społeczne i polityczne przełomu XIX i XX w. stały się dla niego impulsem do zintensyfikowania wieloetapowego oddziaływania na wiernych powierzonych jego opiece. Celem przedsięwzięć proboszcza było nie tylko pogłębianie religijności parafian, ale także podnoszenie poziomu ich życia i rozwój we wszystkich możliwych dziedzinach. Jednocześnie skonsolidowanie lokalnego społeczeństwa wokół wspólnych problemów przyczyniało się do większego zaangażowania wiernych w praktyki religijne. Ks. W. Kokowski próbował aktywizować mieszkańców terenów wiejskich na wszelkie możliwe sposoby. Proponowane przez niego inicjatywy o charakterze społecznym pozwalały na przełamywanie wzajemnych antagonizmów panujących pomiędzy mieszkańcami i wpływały na współpracę osób różniących się między sobą pod względem stanu zamożności i poziomu intelektualnego. Działania w zakresie efektywniejszego gospodarowania ziemią, podnoszenia poziomu intelektualnego mieszkańców wsi czy poznawania przeszłości i aktualnej sytuacji ogólnokrajowej pozwoliły na kształtowanie wśród parafian postaw związanych ze wzrostem świadomości dotyczącej własnej pozycji w społeczeństwie, a przede wszystkim dawały im konkretne narzędzia i motywowały ich do aktywności w kierunku wpływania na własną przyszłość.

61 J. Kapuściński, *Kościelne obchody Święta Niepodległości w ziemi radomszczańskiej (1918–1939)*, „Nasz Świat”, t. XII 2010, nr 19, s. 9.

62 APRz, k. 191, 195, Kronika...

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie
Akta personalne

Archiwum Państwowe w Łodzi Oddział w Sieradzu
Starostwo Powiatowe Wieluńskie

Archiwum Parafii w Kielczygłowie

Archiwum Parafii w Rzęśni

Źródła drukowane

Catalogus ecclesiarum et utriusque cleri tam saecularis quam regularis dioecesis Vladislaviensis seu Calisiensis pro Anno Domini 1891 [1895, 1903, 1908, 1910, 1917–1918, 1920].

Dziennik Urzędowy Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego 1917.

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1920, 1926, 1939.

Kalendarz Jasnogórski na Rok Pański 1935, Częstochowa 1935.

Katalog kościołów i duchowieństwa diecezji częstochowskiej 1978, red. J. Związek, Częstochowa 1978.

Kobielski F., *Pamiętka z parafii Dzietrzniki z filiami w Pątnowie i w Grębieniu*, bmrw.

Kokowski W., *Jak powstał dom ludowy w Rzęśni*, [w:] *Dom ludowy*, cz. 1: *Doświadczenia i wskazówki organizacyjne*, red. W. Sosiński, Warszawa 1927.

Kokowski W., *Pamiętka dla moich parafian. Katechizm*, Wieluń 1905.

Pamiętnik Ogólnopolskiego Kongresu Tercjarskiego odbytego w Krakowie z okazji 700-letniego jubileuszu założenia III Zakonu św. o. Franciszka. 1221–1921, Częstochowa 1922.

Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis dioecesis częstochoviensis 1928 [1933, 1935], Częstochoviae.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. B. Chlebowski, t. X, Warszawa 1889.

Prasa

„Biesiada Literacka” 1913

„Dziennik Częstochowski” 1906

„Dziennik Wileński” 1907

„Gazeta Kaliska” 1896, 1904, 1907

„Gazeta Polska” 1894, 1906

„Gazeta Radomska” 1924

„Gazeta Świąteczna” 1896, 1906, 1913, 1927, 1934

- „Goniec Częstochowski” 1907
- „Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej” 1909, 1913, 1918, 1922, 1923, 1924, 1925
- „Kurier Warszawski” 1894, 1913, 1926, 1927, 1934
- „Niedziela” 1927, 1930
- „Nowa Gazeta” 1908
- „Ognisko Rodzinne” 1914
- „Przegląd Katolicki” 1892
- „Słowo” 1896, 1904, 1907, 1909
- „Wiadomości Diecezjalne” 1931
- „Ziemia Lubelska” 1906
- „Zorza” 1909

Literatura

- Bartyś J., *Kółka rolnicze*, [w:] *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 r.*, t. 1, red. A. Mączak, Warszawa 1981.
- Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915. Materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, narodowych, zakonnych i prywatnych*, oprac. P. Kubicki, cz. 3, t. 1, Sandomierz 1939.
- Dębiński J., *Duchowieństwo rzymskokatolickie diecezji wrocławskiej w latach 1918–1939*, Toruń 2010.
- Fołtarz L., *Dzieje szkoły w okresie międzypowstaniowym 1830–1866*, [w:] *Szkoła Kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka w Kaliszu*, red. E. Polanowski, Kalisz 1993.
- Idzikowski A., *Szkoła kaliska (Szkoła Wyższa Realna – Gimnazjum) 1850–1900*, Kalisz 1900.
- Jankowski S., *Rady, dozory i opieki szkolne*, Warszawa 1918.
- Kapuściński J., *Kościelne obchody Święta Niepodległości w ziemi radomszczańskiej (1918–1939)*, „Nasz Świat”, t. XII 2010, nr 19.
- Kowalski J., *Charakterystyczne rysy Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*, [w:] *Błogosławione choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięćciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000.
- Kujawski W., *Diecezja kujawsko-kaliska. Opracowanie historyczno-źródłoznawcze*, Włocławek 2011.
- Kujawski W., *Parafie diecezji wrocławskiej. Okres kujawsko-kaliski 1818–1925*, Włocławek 2018.
- Kureczko J., *O wizytacji szkół elementarnych przez dozory szkolne*, Lublin 1918.
- Łupiński J., *Ukaz tolerancyjny cara Mikołaja II z 17/30 IV 1905 r.*, „Saeculum Christianum” 2001, nr 1.
- Markiewicz H., *Upowszechnienie i popularyzacja wiedzy w działalności oświatowej Polskiej Macierzy Szkolnej (1916–1939)*, „Seminare” 1994, t. 10.
- Markiewiczowa H., *Rzecz o Polskiej Macierzy Szkolnej*, Warszawa 2016.

- Mizgalski J., *Samorząd oświatowy okresu II Rzeczypospolitej w świetle podstawowych aktów prawnych*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Pedagogika” 1994, t. 5.
- Mucha K.W., *Organizacja i struktura oraz zakres kompetencji społecznych organów nadzorujących szkolnictwo powszechne na terenie województwa łódzkiego w okresie międzywojennym*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2015, nr 2.
- Nejman E.H., *Szlachta sieradzka XIX w. Herbarz*, Zduńska Wola 2017.
- Neuls-Korniszewska J., *Dzieje najdawniejsze*, [w:] *Szkoła Kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka w Kaliszu*, red. E. Polanowski, Kalisz 1993.
- Neuls-Korniszewska J., *W Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] *Szkoła Kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka w Kaliszu*, red. E. Polanowski, Kalisz 1993.
- Olczyk A., *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie*, „Veritati et Caritati” 2015, t. 4.
- Olczyk A., *Biblioteka – intelektualne „serce” Wyższego Seminarium Duchownego oraz Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2016, nr 2.
- Olczyk J., *100-lecie Ochotniczej Straży Pożarnej w Dzielnicy. Rys historyczny 1917–2017*, Pątnów 2017.
- Olejnik T., *Wieluńskie w latach rewolucji 1905–1907*, „Rocznik Wieluński” 2005, t. 5.
- Patykiewicz W., *Ks. Wacław Kokowski (1862–1934)*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne” 1962, nr 7.
- Początki ochotniczego ruchu strażackiego na ziemiach polskich*, red. W. Tabasz, M. Zalewski, [w:] *Analizy strategiczne Florian 2050*, t. 1, red. M. Zalewski, Warszawa 2019.
- Polanowski E., *Męskie Gimnazjum Klasyczne*, [w:] *Szkoła Kaliska. Dzieje I Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Asnyka w Kaliszu*, red. E. Polanowski, Kalisz 1993.
- Rosa A., *Banki spółdzielcze jako instytucje finansujące działalność rolniczą w Polsce*, [w:] *Bankowość spółdzielcza*, red. A. Szelągowska, Warszawa 2011.
- Rosa A., *Działalność banków spółdzielczych*, [w:] *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, t. 2, red. M. Halamska, M. Stanny, J. Wilkin, Warszawa 2019.
- Starykoń-Kasprzycki S.J., Dmowski M., *Wykazy polskich rodzin szlacheckich*, t. 4, Warszawa 1937.
- Widera M., „Gdyby nie jego gorliwość...”. *Ks. Wacław Kokowski herbu Korab (1868–1934) – działalność duszpasterska*, „Rocznik Wieluński” 2022, t. 22.
- Widera M., *Inwentarz parafii Rzęśnia z 1918 r.*, „Przegląd Archiwalno-Historyczny” 2022, t. 9.
- Włazłak W.P., *Rzęśnia*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, red. E. Gigilewicz, t. 17, Lublin 2012.
- Związek J., *Kokowski Wacław (1868–1934)*, [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, red. R. Bender, t. 2, Lublin 1994.

Źródła internetowe

- Marek Ł., *Autograf przodka w holdzie dla narodu amerykańskiego*, <https://krakow.ipn.gov.pl/pl4/edukacja/przystanek-historia/99951,Autograf-przodka-w-holdzie-dla-narodu-amerykanskiego.html>